

ACC. N:R. 5356

Landskap: Småland Upptecknat av: Lingal Johansson
Härad: Östbo } Östra, Västra Adress: Bygget, Gröden, Värnamo
Boängu } Västergötland
Socken: Bygde } Boängu Berättat av: se inne i boken!
Uppteckningsår: 1938 Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—•—Påskan.sid.1-16.

Skriv endast på denna sida!

16 sid.

Seder och bruk vid Påsktiden.

Uppteckning av Fingel Johansson.

Bygget - Sjöåkra, Värnamo.LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Påskveckan gick för i tiden allmänt
under namnet dymmelveckan.

Veckodagarna benämndes, svartamåndag,
vita tisdag, dymmelonsdag, skäratorsdag
långfredag och påskalördag.

I gamla ^{tiden} brukade föräldrar slå sina
barn med ris (påskekris) av dvärgbjörk.
Även Gjänarne fingo sin beskärda del
av påskriset, detta att slå med påskris
kallades "påskskräcka".

Under påskveckan drevs Troll och
häxor sitt vilda spel, och förs att

freda sig för deras elakheter var det
av nöden iakttaga alla möjliga försik-
tighetsmått. Trollkärningar, trodde man
flögo under dymmelveckan omkring
för att klippa ullen från andras får.
Vilde man se dem skulle man påsk-
natten lägga sig på taket till en
byggnad som varit flyttad tre gånger.
Man fick då se dem komma faran-
des ur skorstenarna ridande på kor,
getter, kvast och räfskaft m.m.
efter dem syntes en lång "rummpa"
av eld (eldtrimma) Då en Trollkärning
skulle till att fara upp genom skorstenen
läste hon följande besvärjelse: "I satans
namn häröpp och härut, förbi alla

världens hörn intill världens slut." 3
Katten mellan dygnelandsdag och
skärtorsdag foro käringarna till blåkulla,
påsknatten kommo de åter.

Under denna vecka kunde de föröva
allehanda afog såsom draga till sig
andras smärtycka (sarynka) genom att
sända ut ljäran (= trollnystan) mjölk-
korrar som kunde mjölka andras kor,
kärva i brunnar och källor mm.

Under tiden, från dygnel onsdag
till påskafön skulle man därför
akta sig för att elda i husen sedan
sol gått ned, eller före dess uppgång,
ty, så långt som röken gick hade
trollkärningarna makt att göra ont.

Spjällen borde också vara slutna, under
den tid sol var nere, trollkärningarna kunde
annars komma in i stugorna genom dessa
och göra ofog. Över dörrarna i stugor och
fåhus ritade man kors med tjära eller
krita. Det var också bra att med en glöd-
het spik korsmärka de träklavars varmes
korna voro bundna. Yxor och andra
äggjäm satte man i gödrelstaden, därmed
trodde man att djuren voro fredade för
trollkärningarna, om man underlät att
iakttaga detta försiktighetsmåt kunde
trollkärningarna taga de kor de önskade och
rida av till blåkulla med dem trodde man.
Ingenting tordes man låna bort under
dymmelveckan, för att ej riskera att det sedan

blen bortlänt till trollpaskor.
Inga vävar fingo under denna vecka
ligga ute till blekning, ty då kunde
det hända att trollpaskorna förhållade
både vävar och linland, så att något
lin ej kunde väva der mer.

Som skydd mot förgöring av åkrarna
satte man stål i råderbingarna.

Bryggja var olämpligt i dymmeveckan,
trollen stulo vörten. Från Hångers s:n
Östbo höras, jönk län berättas en sängen ang.
denna sak. "I klintaberget beläget ett
stycke söder om Hångers gamla kyrka
bodde fordom ett troll som man kallade
"vörtasmuggan". En bonde som bodde i gården
Djursazörd gick en afton förbi detta berg
då han var på hemväg från skogen.

Hon hörde då att ett annat troll ropade till ett annat: "Bed vörtarnuggan komma hem, hennes barn har skällt sig." Då mannen kom hem klagade hans gumma över att hennes bryggande ej ville lyckas bra. Mannen berättade vad han hört vid Klintaberg.

Vörtarnuggan som hållit sig dold under ett stort bord (lämmaboa) kröp fram och begav sig ut så hastigt hon kunde och förvarns bortåt Klintaberg. Men sin kittel som var fylld med dricka lämnade hon i sticket.

Hon ville hem i rippet och rädda sitt barn. Kopparkitteln skänktes sedan Djursågårdsbonden till Hångers kyrka. Kitteln förvarades i kyrkan till år 1842.

Då den såldes på auktion, enär kyrko-
kassan då var liten och behövde förstärkas.
Ännu vid senaste sekelskiftet levde per-
soner som hade sett kitteln, den var
av heldriven koppar med kupig botten
som en gryta."

Det troddes att om man skarde an
maln på sin hemsockens kyrkklockor
fick man förmåga att kunna flyga.
En klocka som på detta vidskepliga
sätt fått maln avskrapad ansågs det
bler därefter skadad, klängen blev
sedan mera dämpad den "lät" inte så
bra sedan. Under dygnelveckan fick
ingen "kringgäring" ske. Man fick ej
köra med vagn, eller tröskvandring
kreaturen fingo då "krigyschecken".

om en kvinna sparn så fick hon
 "ellballia" (= vår) barnsäng. Det var heller
 inte rådligt att vistas ute efter skymningen
 och ej heller gå ut före dag.

Om det droppade av taken "vita tisdag"
 så hade man gott hopp om att det
 kom att finnas både lör och gräs vid
 Valborgsmässan.

På långfredag och påskdagen skulle
 man ej gå barfotas (barföttä) ty då
 fick man bölder (bullda) på fötterna.

Om man förtärde mjölk eller mat
 beredd därav blev man skabbig.

Bäst var att äta kall mat, så man
 slapp öppna spjällen för eldning.

Då man åt skulle man sitta värd
 åt värt så var man säker om att
 få höra göken gala från värt.

Sm. och västtjök (=västergök) var bästa⁹
Kängs (=bästa) gök trodde man. På långfredag⁹
skulle man ta vara på lite sot
från skorstenen, den var bra att ha
om kreaturen fingo några sjukdomar,
och långfredagsrot hade en helande
och läkande inverkan. På påskdays-
morgonen skulle man se efter om
det rök från någon annan skor-
sten, och brasan skulle töndas med
nåver, vinkbär, gjära, skorulor och horn.
Detta var ett gott medel att förhindra
trollen att komma in i husen.
Även nio slags lövved jagade bort
trollpackor, nio påhulda och tre sko-
rulor likaså. I god tid före påsk
samlade man ihop ris till ett
påskbål, (påsskabål) barn och ung-

dom, ja även äldre personer stelo
och drogo ihop ris till påskbålet. 10
Man tårlade vem som kom att
ha det största och mest "lysanse"
påskbålet. Platsen för påskbålet
var vanligen på så högt belägen
plats som möjligt. Vid varje
gård, Torp eller backstuga hade
man för påskeld, men för
mycket längre bort i tiden
hade man antagligen en för
hela byalaget gemensam plats
för påskelden. På gården Trollagård
(f.d. militärboställe) och numera till-
hörande Nörbyholms gods i Fryele s:n.
finnes en höjd som man kallar
"Torret" och en därtill belägen åker.

Tornträdan, På det backkrön som man
kallar "Tornet" ligga i en fyrkant
några stenas, jorden inom denna
stensättning har jag vid grävning
på platsen funnit blandad med
kol och aska. Äldre personer veta
berätta att man fordom under
ofredens dagar på denna plats
tände en eld, "vårdkare" denna eld
syntes på långt håll, ända ut till
högden "Höjstället" (höjstället)
i Västorp:s:n, der man också hade en
sådan eld. Dessa eldar kunde man se
från ömse håll. Det är också så, att man
även brukade anordna färdeldar, såsom
vid färden även på dessa platser.
I Hångers socken hade man en särskild

lekbacke, menträsbacken, där man
vid parken, och även i opredtisdånda 12
eldar, och vid midsommar reste men-
brädet, och dansade kring det samma
(enl. Pastor G. Johansson Hånge född 1880)
J. Hjelmserys s:n. Västra härads jöns. län,
samlades ungdomen på Grönskull,
dånda eldar och dansade kring densamma.
Njälaren Oskar Karlsson Gustafsson
Fryele s:n. född 1871. berättar att han
hört sin mor berätta att man för
brukade linda in en bit ben i
en Trasa att den fick form av
en docka och kasta in den i park-
elden. Så dansade och lekte man
omkring elden, och även sköt in
i elden så eldbränderna yrd

Omkring. Skjutning förekom, inte
bara vid påskelden utan uppåt
Luften. Man trodde nämligen att
påskhäringarna, trollpackorna kommo
åter påskaftronen från sina färder
till blåkulla och man var ange-
lägen om att skjuta dem.

Därför letade man upp så många
muskedunder (schutäty) man kunde,
och laddade till påskalördagskvällen
och de som ej hade "schutäty" sköto
med "luntor". Man band ihop några
dynamitpatroner vid en stubb-
träd som i ena ändan påsatts en
tändhatt. Så lade man dem

lunta på ett berg (karrj) och lände 14
eld, och sedan dröjde det inte många
minuter förrän knallen kom.

Sedan man slutat att skjuta
pårkkäringar, och släkt pårkålet
begynte man sig hem, var och
en till sina hyddor.

Man skulle äta pårkäggs.

Den som kunde förlära den största
mängd ägg blev äggkung det
året. Man roade sig även med
en hel del lekar, varvid pårkäggen
fingo Ginstjörä som leksaker.

Pårkäggen kunde även användas
att spå med. Man bevarade
pårkägget över året. Om ägget

vid årets slut var fullt, så blev 15
man rik, var det lönst fick man
bereda sig på fattigdom och armod.

På påskdagsmorgonen skulle man gå
ut i ladugården och stoppa alla
kösens i en säck, samt väga en
betsman (bessmal) och väga säcken
men utan att sedan se efter hur
mycket vikten blev, detta trodde
man gjorde kösens oåtkomliga
eller osynliga för mickel räv under
den kommande sommaren.

På påskdagsmorgonen kunde
man få se och höra vad sig under
året kom att tina. Man skulle
utan att hava talat ett enda ord,

eller smakat en enda matbit, 16
gå ut och ställa sig på en
jordfast sten och lyssna så kunde
man få höra psalmsång och klocke-
klang vilket betydde att någon i byn
eller kanske på gården under det året
skulle dö. Hördes det fiolmusik glän
och dans då blev det bröllopp i byn.
Under den långa fastlagstiden var
det ej lämpligt roa sig eller besöka
grannar. Men med annandagsmärsk
var det slut med fastelagen,
och därför var det vanligt för
att man på annandagsaftonen
ställdes till med ett dansgille (lekstova)
och dansade och roade sig av hjärtans lurt.